

Підволочиська центральна районна бібліотека
Методично-інформаційний відділ

«Співець правди і краси»
до 120-річчя від дня народження Олександра Довженка

Попереджувальна довідка

Підволочиськ, 2014

91.9:83

С 72

Співець правди і краси [Текст]: попереджувальна довідка : до 120-річчя від дня народження Олександра Довженка / Підволочиська ЦРБ, метод.-інформ. відділ; упоряд. М. Пліс .- Підволочиськ: [б.в.], 2014 .- 10 с.

Довідка присвячується видатному кінорежисеру, письменнику Олександру Довженку і розрахована на широке коло читачів. Містить біографічні відомості та список рекомендованої літератури.

Не був він тоді ще ні художником, ні кіномитцем, не мав ніякого голосного імені, а проте на всіх, буквально на всіх людей справляв враження надзвичайно талановитої, гарячої, закоханої в життя людини, особливої людини. Про що б не заходила мова — про нові вистави у театрі, про шкільні справи (я тоді вчителював на селі), про вчинену комусь несправедливість, про мистецтво й літературу, про вузькість поглядів у декого з громадських діячів того часу чи про перспективи народного господарства, — Довженко займався, як вогонь, хоча не раз до палких речей домішував добру пайку суто українського гумору, скрашеного, як сонячним промінням, чарівною його усмішкою. У мене залишилось таке враження, що й тоді я вже знав напевне: ця надзвичайна людина відзначиться в житті надзвичайними якимись ділами, хоч невідомо ще було не тільки мені, а й самому Довженкові, в якій само сфері. «Довженко» — це слово, яке з притиском вимовляли всі, хто тільки з ним стрічався.

Максим Рильський

Упорядник – М. Пліс

Відповідальний за випуск – Л. Жолубак

Біографія Олександра Довженка

Народився у багатодітній селянській сім'ї на хуторі В'юнищеСосницького повіту Чернігівської губернії.

У різних джерелах називають різні дати народження О.Довженка: 10, 11 або 12 вересня. Згідно з актовим записом у метричній книзі Соборно-Троїцької церкви містечка Сосниця, він народився 29 серпня 1894 року за «старим стилем» — тобто 10 вересня за новим.

Батько й мати були неписьменні.

Сім'я жила незаможнo: землі було немало, проте вона була неродюча, натомість дітей було 14, тому батько «наймався в підводчики та смолярував». Діти в сім'ї швидко помирали, майже всі не досягнувши працездатного віку, тому у згадках про дитинство в уяві Олександра Довженка завжди поставали «плач і похорон». З чотирнадцяти дітей залишилися жити тільки двоє: Олександр і Параска.

Олександр Довженко закінчив парафіяльне училище, а потім Сосницьке міське училище, яке вважалося «вищим початковим».

У 1914р. закінчив Глухівський педагогічний інститут (нині Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка) і отримав призначення в Житомирську вищу початкову школу. Там він викладав декілька предметів через брак вчителів: природознавство, географію, фізику, малювання.

Восени 1917 року Довженко переїхав до Києва, де вступив до Комерційного інституту. Він також став вільним слухачем на природничому факультеті вузу. А коли відкрилася Академія мистецтв, то Довженко вступив і туди.

У 1918 викладав у Житомирській школі математику, фізику, літературу та фізкультуру. Там же познайомився з

першою своєю дружиною — молодою вчителькою Варварою Криловою.

1918–1919 — воює проти більшовиків у лавах армії УНР. Був заарештований Волинською ЧК, відправлений до концтабору як «ворог робітничо-селянського уряду», де протягом 3 місяців відбував покарання. Своїм порятунком зобов'язаний письменнику Василеві Еллану-Блакитному, за порадою якого вступив до партії боротьбистів, а її члени згодом влилися до лав КП(б)У.

1920 — Довженка призначають завідувати Житомирською партійною школою. Але натомість він потрапляє до польського полону, де його показово розстрілюють холостими, обіцяючи наступного разу справжній розстріл. Та йому вдається втекти.

Після встановлення радянської влади Довженко працював у Києві на посаді секретаря губернського відділу народної освіти, одночасно йому доручили завідування відділом мистецтв, комісарство в Театрі імені Шевченка, організацію профспілки працівників освіти.

У 1921-1923 роках він перейшов на дипломатичну службу і служив у Варні та Берліні. Вчився живопису в Мюнхені й у Берлінському художньому училищі.

У серпні 1923 року він повернувся до Харкова, де працював переважно художником, оформляючи книги та обкладинки журналів.

У 1923-1926 роках — був художником-ілюстратором газети «Вісти ВУЦВК» у м.Харкові.

Влітку 1926 року Олександр Петрович несподівано для багатьох відправився до Одеси, де почав вчитися кінорежисури.

Під час роботи над фільмом «Арсенал» (1929) він познайомився з актрисою Юлією Солнцевою. Це було

кохання з першого погляду і незабаром він запропонував їй руку і серце.

Український режисер був захоплений сучасною темою. Він створив «Землю» (1932) і повіз показувати фільм в Європу. Повернувшись на батьківщину із закордонного відрядження, режисер взявся за тему індустріалізації, яку запропонувало йому керівництво «Українафільм». Результатом став фільм «Іван» — найспірніший фільм Довженка, який відняв у нього більше року життя.

На Україні цей фільм зустріли неприязно, і режисер був змушений переїхати до Москви, щоб не відчувати себе одіозною фігурою.

Опинившись у Москві, Довженко пішов режисером на «Мосфільм», тоді ще студію «Союзкіно».

На початку 1933 року український письменник подав заявку на фільм про Далекий Схід. Заявку затвердили. Сталіну фільм «Аероград» (1934) сподобався, і в січні 1935 Довженка нагородили орденом Леніна.

На зустрічі членів Політбюро з кінематографістами Сталін кинув репліку в бік Довженка: «За ним борг -» український Чапаєв». І в 1939 році на екрани вийшов фільм «Щорс», а в 1941 році режисер отримав за нього Сталінську премію першого ступеня.

Незважаючи на втому і нещодавно перенесену хворобу серця, Олександр Петрович не збирався відпочивати.

Після приєднання Галичини внаслідок пакту Молотова-Ріббентропа у 1939 році Олександра Довженка викликають до Києва, щоб організувати експедицію кінематографістів до Західної України та Західної Білорусі. Впродовж двох місяців Довженко мандрує західними землями. В результаті з'являється історична хроніка «Визволення», проте після демонстрації фільм швидко зникає з екранів.

З початком війни Довженко був евакуйований до Ашхабада. Призначений полковником інтендантської служби, він не витримує бездіяльності і просить, щоб його відправили на фронт, де він стає кореспондентом газети «Краснаязвезда» і свідком звільнення від окупації, після чого друкує в «Известиях» 31 березня 1942 року статтю «Україна в огні». Однойменна назва належить і сценарію фільму, що його пише Довженко у 1941–1943 роках. Деякі уривки цього сценарію з'явилися у пресі у вересні 1943 року викликавши обурення керівництва. Довженку пропонують переписати сценарій, зрусифікувавши героя-українця Кравчину. Фільм забороняють.

У 1949-1951 і 1955-1956 роках — український кінорежисер працював викладачем ВДКУ.

Восени 1951 Олександр поїхав до Каховки на будівництво греблі. Побачене настільки вразило художника, що він вирішив поставити фільм про це будівництво та його людей. Але поставити картину український кінорежисер не встиг.

Помер видатний класик світового кінематографу у ніч на 25 листопада 1956 року. Завершувала «Поєму про море» його дружина — Юлія Солнцева.

Похований на Новодівичому кладовищі Москви.

Мистецька та літературна спадщина

Літературні твори

- Воля до життя
- Зачарована Десна (*кіноповість*)
- Земля (*сценарій втрачено, спогади про сценарій і фільм*)
- Мати
- Ніч перед боєм
- Повість полум'яних літ
- Нащадки запорожців (*драматична поема*)
- Україна в огні (*кіноповість*)
- Поема про море (*кіноповість*)
- Антарктида (*кіноповість*)
- Життя в цвіту (*н'єса*)
- Щоденник 1941-56
- Оповідання «Сон» та інші

Фільмографія

- 1926-Вася-реформатор (співрежисер, сценарист, фільм втрачено)
- 1926-Ягідка кохання (режисер, сценарист)
- 1927- Сумка дипкур'єра (режисер, переробка сценарію, актор)
- 1927- Звенигора (режисер, переробка сценарію)
- 1929- Арсенал (режисер, сценарист)
- 1930- Земля (режисер, сценарист)
- 1932- Іван (режисер, сценарист)
- 1935- Аероград (режисер, сценарист)
- 1939- Щорс (режисер, сценарист)
- 1939- Буковина, земля українська (режисер)

- 1940- Визволення (режисер)
- 1943- Битва за нашу Радянську Україну (режисер, у співавторстві з Ю. Солнцевою та Я. Авдеєнко)
- 1945- Перемога на Правобережній Україні (режисер, у співавторстві з Ю. Солнцевою)
- 1945- Рідна країна (художній керівник)
- 1948- Мічурін (режисер, сценарист)
- 1951- Прощавай, Америко! (режисер, незакінчений, змонтовано лише 6 частин)
- 1959- Поема про море (режисер)

Нереалізовані сценарії

- 1926–1929 Цар, Батьківщина, Загублений Чаплін, Згода (Повстання мертвих)
- 1934 Загублений і віднайдений рай
- 1941 Тарас Бульба
- 1943 Україна в огні
- 1951 Відкриття Антарктиди
- 1954 У глибинах космосу

Література

Довженко, О. Вибрані твори [Текст] / О. Довженко; упоряд. К. Кутковець .- Львів: Каменяр, 1980 .- 302с. : іл. – (Шкільна бібліотека)

Довженко, О. П. Незабутнє (1941-1943) [Текст] : оповідання / О. П. Довженко. - К. : Дніпро, 1980. - 191 с.

Довженко, О. П. Зачарована Десна . Оповідання . Щоденник (1941-1956) [Текст] / О. Довженко. - К. : Дніпро, 2008. - 504 с.

Довженко, О. Сторінки щоденника (1941-1956) [Текст] / О. Довженко .- К. Вид-во гуманіт. л-ри, 2004 .- 384 с.

Довженко, О. Україна в огні[Текст]: кіноповість / О. Довженко, передм. О. Підсухи .- К.:Україна, 2004 .- 144 с. : іл.

Довженко, О.П. Арсенал. Щорс [Текст]: кіноповісті / О.П. Довженко .- К.:Дніпро, 1986 с.: іл.

Довженко, О.П. Повість полум'яних літ [Текст]: Повісті. Оповідання. Публіцистика .- К.: Молодь, 1984 .- 368с.: іл.

Довженко і світ [Текст]: Творчість О.Довженка в контексті світової культури .- К.:Рад.письменник, 1984 .- 222с.

***

Панасенко, Т. М. Олександр Довженко [Текст] / Т. М. Панасенко ; худож.-оформлювач Є. В. Вдовиченко. - К. : Укрвидавполіграфія, 2012. - 120 с.

***

Бойчук, Тетяна. Використання джерел під час вивчення біографії Олександра Довженка [Текст]/Т. Бойчук // Дивослово. - 2011. - № 10. - С. 17-23. - Бібліогр. в кінці ст.

Матюшкіна, Т. Незабутні "чари дитинства"[Текст]: до проблеми компаративного вивчення творів "Зачарована Десна" О.Довженка і "Кульбабове вино" Рея Бредбері / Т. Матюшкіна // Дивослово. - 2008. - № 10 . - С. 34-37

Мегела, А. Осмислення загальнолюдських цінностей у кіноповісті "Україна в огні" [Текст]: урок-дослідження / А. Мегела // Дивослово. - 2008. - № 10 . - С. 32-34

Наконечна, Л. Раювання на Десні [Текст] / Л. Наконечна, О. Плитник // Слово Просвіти. - 2013. - № 35 (5-11 верес.). - С. 14

Пролеєв, С. Кінематограф Довженка: експресіонізм чи поетичність? [Текст] / С. Пролеєв // Сучасність. - 2005. - №6. - С. 134-136.

Семенчук, І. Р. Життєпис Олександра Довженка / І. Семенчук. - К. : Молодь, 1991. – 223с.

Стах, Андрій. Довженкова Сосниця [Текст] / Андрій Стах // Літературна Україна. - 2013. - № 33 (29 серп.). - С. 16

Ушкалов, Леонід. Яблуко на долоні : Пам'яті Олександра Довженка [Текст] / Л. Ушкалов // Україна молода. - 2012. - № 173 (20 листоп.). - С. 13

Хархун, Валентина. Ревізійна модель війни [Текст] : "Україна в огні" Олександра Довженка / В. Хархун // Дивослово. - 2011. - № 5. - С. 45-49. - Бібліогр. в кінці ст.

***

Безручко, О. Невідомий Довженко[Електронний ресурс] / О. Безручко // Електронна бібліотека «Культура України» .- Режим доступу:<http://elib.nplu.org/view.html?id=2419>, вільний .- Заголовок з екрана.

Довженко О. «Земля» - критика[Електронний ресурс] / Українська культура . - Режим доступу: <http://k-ua.net/довженко-о-земля-критика/>, вільний .- Заголовок з екрана.

Довженко Олександр Петрович[Електронний ресурс]/ Вікіпедія . - Режим доступу:http://uk.wikipedia.org/wiki/Довженко_Олександр_Петрович, вільний .- Заголовок з екрана.

Олександр Довженко (1894—1956). Біографія.[Електронний ресурс]/ Українська література . - Режим доступу: <http://www.ukrlitno.com.ua/oleksandr-dovzhenko-1894-1956-biografiya/>, вільний .- Заголовок з екрана.